

kuttaneet kirjoitusten rakenteeseen ja sananvalintaan.

Yksi kirjan ilmeisistä ansioista on Pentti Leinon kirjoittama johdantoluku. Runsaan 30 sivun mittaisena se antaa valaisevaa tietoa Siron elämänvaiheista ja esittelee lyhyesti kaikki kirjan artikkelit. Lisäksi kii-

toksen ansaitsee kirjan loppuun koottu Siron kirjoitusten bibliografia. ■

IRJA ALHO

Joensuun yliopisto, Kirjastotalo, tutk.h. 6, PL 107, 80101 Joensuu

Sähköposti: irja.alho@joensuu.fi

KONTRASTIIVISTA SYNTAKSIA JA SEMANTIikkaa

Harri Mantila *Suomen ja unkarin nominaalisten verbimuotojen kontrastiivista syntaksia ja semantiikkaa.* Hungarologische Beiträge 9. Universität Jyväskylä, Humanistische Fakultät, Hungarologie-Projekt, Jyväskylä 1997. 99 s. + liite. ISBN 951-34-0942-2.

Harri Mantila on jo vuosikymmenen ajan tutkinut suomen ja unkarin nominaalimuotoja ja laatinut aihepiiristä useita artikkeleita. Nyt hän on saanut valmiiksi kokonaisesityksensä »Suomen ja unkarin nominaalisten verbimuotojen kontrastiivista syntaksia ja semantiikkaa», joka on ilmestynyt Jyväskylän yliopiston aktiivisesti toimivan hungarologia-hankkeen yhdeksäntenä julkaisuna.

Tutkimuksen virikkeenä ovat olleet tekijän omat käytännön kokemukset: Debrecenin yliopiston suomen kielen lehtorina Mantila oli joutunut toteamaan nominaalimuotojen tuottavan unkarilaisille suomen kielen opiskelijoille erityisiä vaikeuksia, ja saman havainnon hän oli tehnyt omaa unkarin taitoa syventäessään. Tätä taustaa vasten olettaisi, että uusi teos on tarkoitettu palvelemaan ensisijaisesti kielenopetusta. Näin ei kuitenkaan ole asianlaita, vaan Mantila ilmoittaa tutkimuksensa olevan nimenomaan lingvistis-teoreettinen. Käytännöllis-pedagogiset tavoitteet on siis jätetty taka-alalle. Toisaalta Mantila kyllä huomauttaa, että kirjaa voivat käyttää myös tavalliset kielenopiskelijat ainakin mate-

riaalilähteenä.

Työ perustuu unkarin osalta varsin laajaan aineistoon. Mantilalla on nimittäin ollut tilaisuus hyödyntää Unkarin Tiedeakatemian nykyunkarin suursanakirjaa varten koottua materiaalia, joka on peräti 13 miljoonan saneen laajuinen. Koko mahtavaa korpusta hän ei kuitenkaan ole katsonut tarvitsevansa vaan on tyytynyt käyttämään niitä kauno- ja tietokirjallisia lähteitä, jotka ovat ilmestyneet vuoden 1980 jälkeen. Materiaalin käsittelyä on varmaan ratkaisevasti helpottanut sen valmis morfologinen koodaus. Unkarinkielisen perusaineistonsa laajuudesta huolimatta Mantila on joutunut poimimaan lisäesimerkkejä muun muassa kieliopeista, sanomalehdistä ja televisio-ohjelmista. Suomenkielinen korpus näyttää sen sijaan perin vaatimattomalta ja epäsystemaattisesti kootulta. Mantila toteaaakin lyhyesti keränneensä suomen ainekset kieliopeista ja monista muista lähteistä. Kumankin kielen esimerkkien joukossa on myös itse keksittyjä lauseita.

Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ja tarkastelutapa poikkeavat merkittävästi Mantilan aikaisemmin käyttämistä. Hallit-

sevana periaatteena on nyt ns. tertium comparationis (ks. s. 11–13). Kumpikaan vertailtavista kielistä ei ole lähde- eikä kohdekielenä, vaan aineisto on luokiteltu universaaleiksi tulkittuihin syntaktis-semanttisiin kategorioihin. Tietyin paikoin Mantila on tosin joutunut luopumaan pääperiaatteestaan ja ottamaan vertailun lähtökohdaksi suomen tai unkarin rakenteen. Ratkaisu on varmaan ollut järkevä, sillä näin on saatu työn dispositio kattavaksi ja tarkastelun piiriin myös kaikki ne tapaukset, joissa nominaalimuodon sijasta esiintyykin jokin muu ilmaus.

Vertailtavien kielten nominaalisten verbimuotojen järjestelmät selvitetään työn johdantoluvussa. Esitys on selväpiirteinen ja havainnollinen. Kielten systeemit näyttävät ensi katsomalta hyvinkin erityyppisiltä, mutta vaikutelma johtuu — niin kuin Mantila huomauttaa — paljolti erilaisesta terminologiasta sekä muun muassa siitä, että unkarissa ei ole passiivin morfologista osoitinta, vaikka useiden rakenteiden merkitys on selvästi passiivinen.

Varsinainen käsittelyosa jakaantuu yksinkertaisesti kolmeen pääjaksoon: infinitiivit, partisiipit ja gerundit. Jako perustuu näiden nominaalimuotojen erilaisiin tehtäviin siten, että jokainen otsikko (ja jokainen alaotsikko) vastaa tiettyä syntaktis-semanttista kategoriaa: infinitiivit toimivat lauseessa yleisimmin subjektina ja objektina, partisiipit useimmiten attribuuttina ja predikaatiivina, gerundit, joihin Mantila lukee muun muassa suomen toisen ja kolmannen infinitiivin, puolestaan adverbiaalina. Lukujen sisäinen dispositio etenee odotuksenmukaisesti rakenne kerrallaan. Päähuomio on aivan oikein kiinnitetty nykykielen kannalta produktiivisimpiin tapauksiin sekä nominaalimuotojen keskeisimpiin tehtäviin.

Mantilan tutkimus antaa täsmällisen kuvan suomen ja unkarin nominaalimuotojen eroista. Suomi osoittautuu nominaalis-

ten verbimuotojen syntaksin ja semantiikan suhteen uncaria huomattavasti kieliopillis-tuneemmaksi. Tämä käy ilmi etenkin suomen gerundijärjestelmästä, jossa kullakin funktiolla on oma muotonsa. Unkarin gerundit ovat sen sijaan merkitystehtävästä riippumatta aina *va/ve*-tunnuksisia.

Toinen merkittävä ero paljastuu partisiippien ja gerundien vertailussa. Se on nominaalimuodon suhde hallitsevan verbin aikaan. Suomen nominaalimuodot viittaavat aina samanaikaisuuteen tai aiemmuuteen, kun taas unkarissa ovat aspektuaaliset näkökohdat keskeisiä. Niinpä esimerkiksi unkarin *Ó*-partisiippi ilmaisee enimmäkseen hallitsevan verbin kanssa samanaikais-ta toimintaa, mutta erityistapauksissa myös aiempaa, sillä se on aspektiltaan irresultatiivinen. *(Vt)t*-partisiippi taas ilmaisee useimmiten perfektiiivistä aspektia ja siten aiempaa toimintaa, mutta jos hallitseva verbi on irresultatiivinen, tekeminen voi olla myös samanaikaista.

Partisiippi- ja gerundijärjestelmiä erottaa toisistaan lisäksi se seikka, että suomen muotojen päätehtävänä on pääluokan ja aikasuhteen osoittaminen, mutta unkarin muodot liittyvät kiinteästi tiettyyn lauseenjäsenfunktioon. Hyvä esimerkki tästä on suomen passiivin partisiipin perfekti (*syöty, annettu*), joka voi esiintyä paitsi attribuuttina ja predikaatiivina myös gerundin syntaktis-semanttisessa tehtävässä (esim. *syötyään, annettuaan*). Unkarin muodot eivät kykene tällä tavoin siirtymään lauseenjäsenfunktioista toiseen, vaan esimerkiksi *va/ve*-gerundi pysyy aina adverbiaalina.

Infinitiivien vertailusta taas käy ilmi, että unkarin *ni*-infinitiivi ei ole yhtä selvästi substantiivinen kuin suomen 1. infinitiivi. Niinpä se esiintyy paitsi subjektina ja objektina myös adverbiaalina erityisesti olo- ja liikeverbien yhteydessä (esim. *nem játszani jöttem ide* 'en ole tullut tänne leikki-

mään’). Tämä johtuu Mantilan mukaan siitä, että suomessa käytetään lokaalisuuden ilmaisemiseen »erityisiä gerundimuotoja» eli 3. infinitiivin inessiiviä, elatiivia ja illatiivia. Näin 1. infinitiiville on jäänyt vain puhtaasti substantiivisia tehtäviä.

Keskeiseksi tutkimustulokseksi on edellä todettu se, että suomen verbien nominaalimuotojen järjestelmä on pitemmälle kielipillistunut kuin unkarin, toisin sanoen suomessa on eri syntaktis-semanttisille kategorioille useammin oma muotonsa kuin unkarissa. Silti Mantila aloittaa ilmiöiden tarkastelun aina unkarin kielestä. Myös kaikki numeroidut esimerkit ovat unkarinkielisiä lauseita, jotka on sitten enemmän tai vähemmän luontevasti suomennettu. Alun perin suomalaisia esimerkkejä on vain siellä täällä tekstin lomassa. Lisäksi joissain kokonaisissa luvuissa, muun muassa gerundia käsittelevässä jaksossa, lähtökohtana ovat unkarin rakenteet paljon selvemmin kuin johdannossa asetettujen tavoitteiden perusteella odottaisi. Työn painopiste on siis — ja kaiketi aivan tietoisesti — unkarin kielen puolella.

Harri Mantilan teos on runsasaineksinen ja perinpohjainen selvitys suomen ja unkarin nominaalisten verbimuotojen suhteista. Se on samalla myös kiintoisa metodinen kokeilu. Siinä on tertium comparationis -periaatetta soveltaen onnistuttu sijoittamaan toistensa yhteyteen sellaisetkin syntaktis-semanttiset piirteet, jotka vertailtavien kielten perinnäisessä luokittelussa joutuisivat aivan eri kategorioihin. Tutkimuksen kelpoisuudesta opetuskäyttöön on vaikea sanoa mitään varmaa, mutta eniten siitä epäilemättä hyötyvät suomalaiset unkarin kielen opiskelijat. Varsin hyvää unkarin taitoa kirjan sisällön omaksuminen kyllä edellyttää. Mantila on joka tapauksessa olennaisella tavalla lisännyt unkarin kielen tuntemustamme. ■

JUHA LESKINEN
Tampereen yliopisto,
Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos,
PL 607, 33101 Tampere
Sähköposti: *skjule@uta.fi*

PALUU SELITTÄMISEN ONGELMIIN

Roger Lass *Historical linguistics and language change*. Cambridge Studies in Linguistics 81. Cambridge University Press, Cambridge 1997. 423 s. ISBN 0-521-45924-9.

Kielitieteen filosofiasta kiinnostuneet muistanevat Roger Lassin kirjan *On explaining language change*, joka ilmestyi 1980 ja nostatti tuolloin sekä keskustelua kielitieteellisen selittämisen mahdollisuuksista ylipäättään että melkoista kritiikkiä näkökulmiensa kankeutta ja positivistisuutta kohtaan. Lass, joka esipuheessaan tunnustautuu menneisyyden ja historian tutkimuksen harrastajaksi laajalla rintamalla, kirjal-

lisuudesta paleontologiaan, on nyt, pitkään samaa kielihistorian sarkaa kynnettyään, palannut kielen muuttumisen metodisten ja filosofisten ongelmien äärelle.

Esipuheen mukaan tässä esiteltävä teos oli alkuaan aiottu historiallisen kielentutkimuksen oppikirjaksi, mutta siitä tulikin eräänlainen miete- ja lukukirja varttuneemmille asianharrastajille. Parhaiten se tietenkin avautuu niille, jotka itsekin ovat näitä

▷